

INTEGROVANÝ VĚDNÍ ZÁKLAD II

BIOLOGIE

Přednáška č.1

PODMÍNKY , VZNIK A VÝVOJ ŽIVOTA
SOUSTAVA BIOLOGICKÝCH VĚD

Ing. Helena Jedličková

Obsah přednášky č.1:

- I. *Úvod: biologická část IVZ 2
povinné a volitelné předměty:
podmínky- cíle studia, literatura)*
- II. *Vznik a vývoj života – přehled teorií
! Teorie evoluční !*
- III. *Podmínky života
(shrnutí z 1. semestru: IVZ I + Praktikum z pěstitelství a
aplikované ekologie – zopakovat, velmi důležité !!!!)*
- IV. *Přehled biologických věd (dostudovat z literatury
přehled + předmět zkoumání. Lze také najít v př. ŽNP I !)*

Povinné a volitelné předměty – podmínky studia:

IVZ – přednášky = 4 semestry: 1., 2., 3. semestr zakončen testem, 4.sem. - ZK

Na přednášky IVZ v jednotlivých semestrech navazují: volitelné přednášky, povinná a volitelná cvičení

Informace, obsah, podmínky studia a literatura viz.e-learning předmětů v IS PdF MU

Povinné předměty navazující na přednášky IVZ:

1. ročník:

1.semestr - Terénní cvičení z pěstitelství a aplikované ekologie - zápočet

orientace na neživou přírodu: mineralogii, geologii, pedologii, klimatologii

a užitou ekologii pro uč. 1. st : základní vztahy mezi neživou a živou přírodou, využití.

Demonstrováno na užitelském třídění organismů a pěstování pokojových rostlin v ZŠ

2. semestr pouze volitelné přednášky a cvičení

2. ročník:

3. semestr - Základy biologického učiva – kolokvium (teorie z IVZ 1 + 2 +3 +cvičení)

orientace na ZÁKLADNÍ PRINCIPY ŽIVOTA – demonstrováno převážně na živočné říši

4. semestr - Praktikum z biologie, geologie a pěstitelství – kolokvium

(IVZ 1+2+3+4 + cv.) porozumění , procvičování a ověřování : praktické využití znalostí

ZÁKLADNÍCH PRINCIPŮ ŽIVOTA orientace na rostliny a souvislosti v ekosystémech

3. ročník:

5. semestr - Aplikovaná biologie - zápočet

orientace na praktické využití poznatků z biologie pro základní vzdělávání (RVP ZV)

VOLITELNÉ PŘEDMĚTY = ŽIVÁ a NEŽIVÁ PŘÍRODA (1.-10. semestr)

mají studentům umožnit:

PŘEDNÁŠKY učení o přírodě (kód: ZS1BP_..... nebo Bi1BP_.....)

- snadnější proniknutí do problematiky pokud studenti nemají dostatečné středoškolské znalosti z některé části učení o přírodě, požadované v povinných předmětech

1.sem.: mineralogie, geologie, užitá ekologie. 2.sem.: obecná biologie, fyziologie, genetika.

3.sem.: taxonomie, zoologie, botanika, mykologie. 4.sem.: aplikovaná biologie a ekologie

- rozšíření středoškolských vědomostí pro výuku dle RVP ZV

Cvičení učení o přírodě (kód: ZS1BP_..... nebo Bi1BP_.....)

- procvičovat poznávání modelových přírodnin, základních pojmů a souvislostí, požadovaných u zápočtů a kolokvií v povinných předmětech

- zajímavou formou prohlubovat a rozšiřovat znalosti, praktické činnosti a dovednosti, - **alternativní formy a metody vzdělávání o přírodě**

PROFILACI STUDENTŮ: (kód: Bi1BP_.....)

specializace na učení o přírodě a **environmentální vzdělávání**

(= povinné absolvování předepsaných volitelných předmětů- viz. /S)

IVZ II - BIOLOGIE : *cíle studia*

ŽIVOT – přehled o teoriích vzniku života (umět vysvětlit vlastní názor)

- evoluční teorie

Oparin, Darvwn, Haeckel, neodarwinismus

ŽIVOT – podmínky vzniku a vývoje

-podmínky abiotické a biotické

- vývoj života - časový přehled,

charakteristické etapy vývoje rostlin, živočichů, člověka

- současné třídění biologických věd, znát předmět zkoumání

ŽIVOT – projevy živých organismů a jejich vývoj

- absolvent by měl znát gnozeologický základ tak, aby obsah nejen chápal, ale i

- na modelových příkladech pro 1. st. jej uměl vysvětlit žákům !!!

Literatura:

Klíčová slova / viz. tématické okruhy : u každé přednášky/

Ize vyhledat v následujících publikacích:

(pozn. doporučený studijní materiál je podtržen, ostatní publikace jsou alternativní)

- **1. Stockley,Corinne. a kol: Ilustrovaná encyklopedie fyzika, chemie, biologie, Fragment, Český Těšín , 3. vydání 2003**
  - **2. Stockley,Corinne. : Ilustrovaná encyklopedie biologie, Fragment, Havlíčkův Brod 2000**
  - **3. Jelínek,J., Zicháček,V. : Biologie pro gymnázia, Olomouc, Olomouc 1999**
jakékoliv středoškolské event. vysokoškolské učebnice biologie k vyhledání klíčových slov
- Další vhodná literatura :*
- 4, Učebnice přírodopisu a biologie pro II. st. ZŠ a SŠ
Kvasničková,D.aj.: Přírodopis 5(6) roč., Fortuna, Praha 1993
Kvasničková,D.aj.: Poznáváme život-přírodopis 6(7) roč., 1, Fortuna, Praha 1994
Kvasničková,D.aj.: Poznáváme život-přírodopis 6(7) roč., 2, Fortuna, Praha 1995
Dobroruka,L.J. aj.: Přírodopis , Scientia, Praha , 1998 aj.
  - **5, Hamčová, H., Vlková,I. : Biologie v kostce I, II, Fragment, Praha 1997**

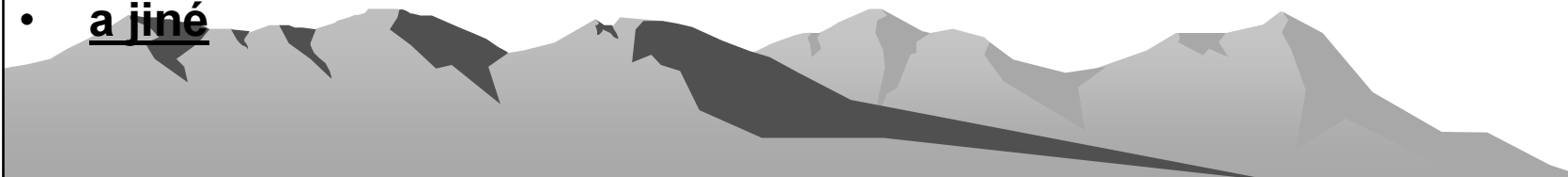
nebo podrobné náročné vysokoškolské učebnice:

Rosypal,S. : Přehled biologie, Scientia, Praha 1994

Romanovský,A. a kol. : Obecná biologie, SPN, Praha 1984

Doplňující literatura :

- **Beckett.B., Gallagherová,R.M.: Přehled učiva biologie, Svojtka , Oxford-Praha, 1998**
- **Čížková,J., Bradáčová,L. : Přehled živé přírody, Alter, Praha 1993**
- **a jiné**

VZNIK A VÝVOJ ŽIVOTA - teorie

Představy člověka o tom, co je život (odkud se vzal, jak vznikla příroda a rozmanité tvary organismů, proč jsou takové a jak se mění), jsou poznamenány úrovní společenského vědomí určité doby.

TEORIE:

- **1, SAMOPLOZENÍ –** naivní abiogeneze (od starověku – 19. stol., vyvrátil L. Pasteur)
  - **V přírodě vše podléhá principu účelnosti (Aristoteles)**
  - **Živé organismy vznikají nejen množением organismů předchozí generace, ale také z anorganických látek. (př. komáři se líhnou z tlejícího bahna)**
- **2, IDEALISTICKÉ – NÁBOŽENSKÉ**
  - **Příčinou života je myšlenka – idea, na jejímž základě se tvoří hmota – materie**
- **3, PARSPERMICKÁ**
  - **Kosmozoa – zárodky života v kosmickém prostoru – v přijatelných podmínkách se „zabydlují a zdokonalují“**
- **4, MATERIALISTICKÉ - teorie EVOLUČNÍ:**
  - **vyvíjí se hmota - její organizací vzniká myšlenka:**

- **a, Oparinova teorie vzniku života – vědecká abiogeneze:**
  - **Období astrální (vznik sluneční soustavy a Země)**
  - **Období geologické**
  - **Období vzniku koacervátů a později eobiontů**
- **b, CH. Darwin: Teorie o vzniku druhů přírodním výběrem = darwinismus**
  - **základ současné teorie evoluce**
- **c, Ernst Haeckel – Biogenetický zákon:**
  - **Ontogeneze je zkráceným opakováním fylogeneze**
- **d, Neodarwinismus: obohacený o poznatky genetiky**
  - **- Konvergence-různé organismy žijí ve stejném prostředí-adaptace (př. hmyz i ptáci žijí ve vzduchu a loví)**
  - **- Divergence-rozšíření druhu do různých areálů-adaptace(př. sýkorky)**
  - **- Hypotéza z aspektů molekulární biologie: Teorie vzniku RNA a DNA**

!!!! ŽIVOT - základní pojmy obecné:

ŽIVOT je zvláštní forma neživé hmoty:

1, život = život jedince (vznik-smrt)

Každý ORGANISMUS je vždy prostorově ohraničená soustava o níž říkáme že ŽIJE, má-li všechny charakteristické projevy života:

chemické složení, buněčnou stavbu, metabolismus, růst a vývin, rozmnožování - dědičnost i proměnlivost, dráždivost, autoregulaci, pohyb, vývoj

2, život = přírodní děj

V živé přírodě probíhá přírodní děj = ŽIVOT, který je složitý, ale jeho podstatou jsou fyzikální a chemické pochody !!!

ŽIVOT jako přírodní děj po smrti organismu nezaniká, pokračuje dále životem potomků.

Živé soustavy se od neživých předmětů liší složitostí organizace.

NEŽIVÁ A ŽIVÁ PŘÍRODA – rozdíly

- **1, Živé soustavy jsou tvořeny stejnou hmotou jako je hmota neživých předmětů.** (Jsou složeny z chemických prvků a sloučenin! Viz. př. 2)

Hmota živých soustav je však organizována velmi složitě, je tvořena **BIOGENNÍMI PRVKY** (makrobiogenní, mikrobiogenní - stopové), které tvoří : **organické sloučeniny, organely, orgány, orgánové soustavy, organismy....populace...společenstva....biocenózu**

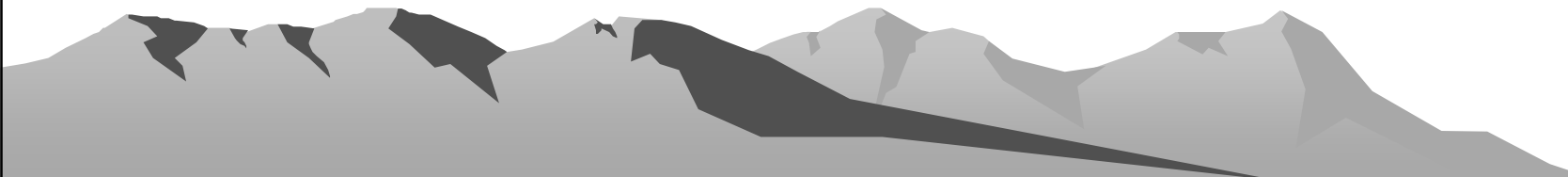
- **2, V živých organismech platí všechny zákony fyziky a chemie stejně jako v neživé přírodě.**
!! Rozdíl spočívá v tom, jak je hmota organizována v prostoru a v čase.

3, !! V živé přírodě (v organismu, buňce...) probíhají chemické přeměny, které jsou nutné pro zachování její existence.

Přeměna látek a energií. Tyto procesy směřují k uchování soustavy a k její reprodukci, tj. k uchování existence jedince a druhu na úrovni:

- buňky
- organismu
- ekosystému

Kdyby tomu tak nebylo, soustava by se rozpadla, přestala by být živou !!

PŘÍRODA je tvořena :

Biocenózou /živou přírodou/ a neživým prostředím /neživou přírodou/,
které se vzájemně ovlivňují a tvoří jednotný celek !

Životní prostředí:

*Každý organismus žije v takovém prostředí, které mu umožňuje jeho základní
životní funkce*

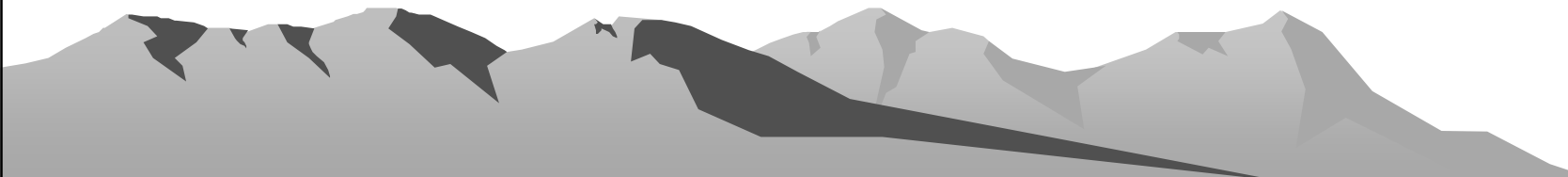
Prostředí musí zajišťovat:

- **POTRAVU** (energii a látky k metabolismu a růstu organismu)
- **ODSTRAŇOVÁNÍ SPLODIN, VZNIKAJÍCÍ ČINNOSTÍ ORGANISMŮ**
- **ROZMNOŽOVÁNÍ A ROZŠÍŘOVÁNÍ ORGANISMŮ**
- **BEZPEČNOST ORGANISMU**

**!! Každý organismus je na své životní prostředí vázán především nezbytnou
podmínkou své existence – metabolismem !!!**

Na změněné podmínky života se organismy adaptují.

V různorodém prostředí se vyvíjejí různé formy organismů.

ŽIVOT - základní pojmy ekologické !!!!!

**PŘÍRODA = BIOSFÉRA ZEMĚ = množina všech ekosystémů na Zemi
= globální ekosystém Země**

- **BIOTA = soubor živých soustav v biosféře**
- **Biotop (stanoviště) – soubor všech faktorů, vytvářející prostředí organismu (nebo populace, společenstva)**
- **Biocenóza (společenstvo) = živá část ekosystému (fytocenóza, zoocenóza...)**

EKOSYSTÉM (vodní, suchozemský)

= základní stavební a funkční jednotka v přírodě.

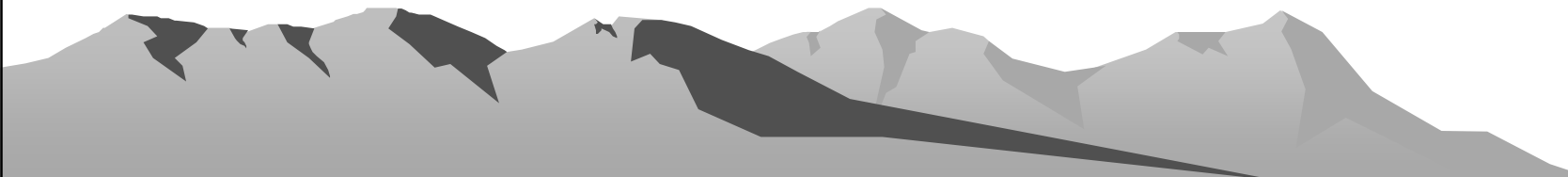
Základní vlastnosti:

Ekosystém přirozený = přírodní:

- **schopnost sebeobnovování = autoreprodukce**
- **vlastní řízení = autoregulace**
- **Vývoj**

Ekosystém umělý = složení je udržováno člověkem, je nestabilní.

Nutno dodávat látky a energie = dodatková energie: pesticidy, hnojení, obdělávání....

PODMÍNKY ŽIVOTA viz, 1. semestr !!!

PODMÍNKY ŽIVOTA – faktory:

- Neživotné (neživá příroda) = ABIOTICKÉ
světlo teplo, voda, vzduch, živiny - nejčastěji z půdy

- Životné (živá příroda) = BIOTICKÉ
organismy a vztahy mezi nimi

Společně vytvářejí MAKROKLIMA a MIKROKLIMA (např. mikroklima posluchárny)

Ekologická valence (přizpůsobivost) - hranice snášenlivosti (tolerance) k působení faktorů v prostředí (minimum, maximum, optimum)

Liebigův zákon minima: Základní podmínky platí současně, limitující je minimální faktor ... bioindikátor

!! Prostředí je jednotou abiotických a biotických faktorů, které umožňují organismům život a které přímo či nepřímo na živé soustavy působí !!!

BIOTICKÉ FAKTORY ŽIVOTA

představují živé organismy a vztahy mezi nimi v přírodě

- **BIOLOGICKÝ DRUH** = soubor organismů podobných vlastností, schopných se navzájem rozmnožovat a mít **PLŮDNÉ** potomstvo

př.rody KŮŇ x OSEL (mají podobné vlastnost, mohou se pářit, ale potomstvo je neplodné)

POPULACE = soubor jedinců **TÉHOŽ DRUHU**, který žije v určitém prostoru a čase. V rámci populace existují **vnitrodruhové vztahy**:

Konkurence:

potravní, teritoriální, hierarchie,
sociální (př. vztah matka-mládě)

BIOCENÓZA-SPOLEČENSTVO = soubor populací různých druhů na biotopu.

Potravní řetězce (znát příklady!!!):

- **pastevně kořistnický,**
- **detritový,**
- **parazitický**

MEZIDRUHOVÉ VZTAHY = INTERAKCE (znát příklady!!!)

1, Vztahy neutrální - populace se vzájemně neovlivňují, mají vzájemně rozdílné niky

2, Vztahy pozitivní = prospěšné soužití, které může mít určitou sílu vazby:

a, protokooperace = nezávislé sdružování (sojka v lese varuje ostatní)

b, komezialismus = soužití dvou organismů, kdy jeden druh je závislý na druhém, ale nepoškozuje jej

c. symbióza-mutualismus=trvalé vzájemné soužití (př. lišejník)

3, vztahy negativní

a, konkurence mezidruhová: = kompetence- soupeření o životní potřeby u jedinců se stejnými nikami – vyhrává

silnější —selekce = výběr, migrace - stěhování

b, predace = potravní závislost mezi dravcem (predátorem) a kořistí

adaptace ochranné: mimikry- napodobování – tvar, barva, zvuk aj.

ostny, trny, běhavé nohy...

vysoká plodnost

adaptace na lov: mrštnost(stavba těla) drápy, tvar zobáků, trháky aj.

c, parasitismus = vztah mezi hostitelem a parazitem. U složitého vývoje- mezihostitelé

Př. člověk-prase-tasemnice, jmelí-strom= poloparazit

d, antibioza = jeden druh=inhibitor poškozuje svými metabolity jiný druh.

Př. Trnovník akát, antibiotika(metabolity plísní proti bakteriím)

FAKTORY ABIOTICKÉ – viz. 1. sem.:

KLIMATICKÉ (*klimatologie, meteorologie*)

- energetické = **teplo, světlo**
- atmosférické = chemické a fyzikální = **voda srážky, vlhkost a proudění vzduchu, živiny**

TOPOGRAFICKÉ (*geografie*)

- místo k žití = **vegetační zóny**

PEDOLOGICKÉ (*pedologie*)

- živiny, místo k žití = **půda**

**Soubor podmínek, vytvářejících prostředí se nazývá
BIOTOP = STANOVIŠTĚ**

Biotop tvoří NIKY = místa, kde žijí a živí se individua

ABIOTICKÉ FAKTORY PEDOFICKÉ

■ **Půda:** soubor abiotických i biotických podmínek!! Nutno znát !!

■ - definice :

Povrchová vrstva zemské kůry, která vzniká zvětráváním hornin a nerostů (mateční horniny- **anorganická složka**) a současně **působením organismů - půdního edafonu** = (tlením vzniká humus = **organická složka**).

- vlastnosti půd :

1, struktura = podle hrudek=půdních agregátů:

půdy - strukturní – struktura hrudkovitá (hrudky 2-20 mm):

- **nestrukturní: hroudovitá, prašná,** -význam pro vzlínání a vsakování vody kapilarita

2. pórovitost - velikost a množství pórů ovlivňuje přítomnost půdní vody a vzduchu (písčité---jílovité)

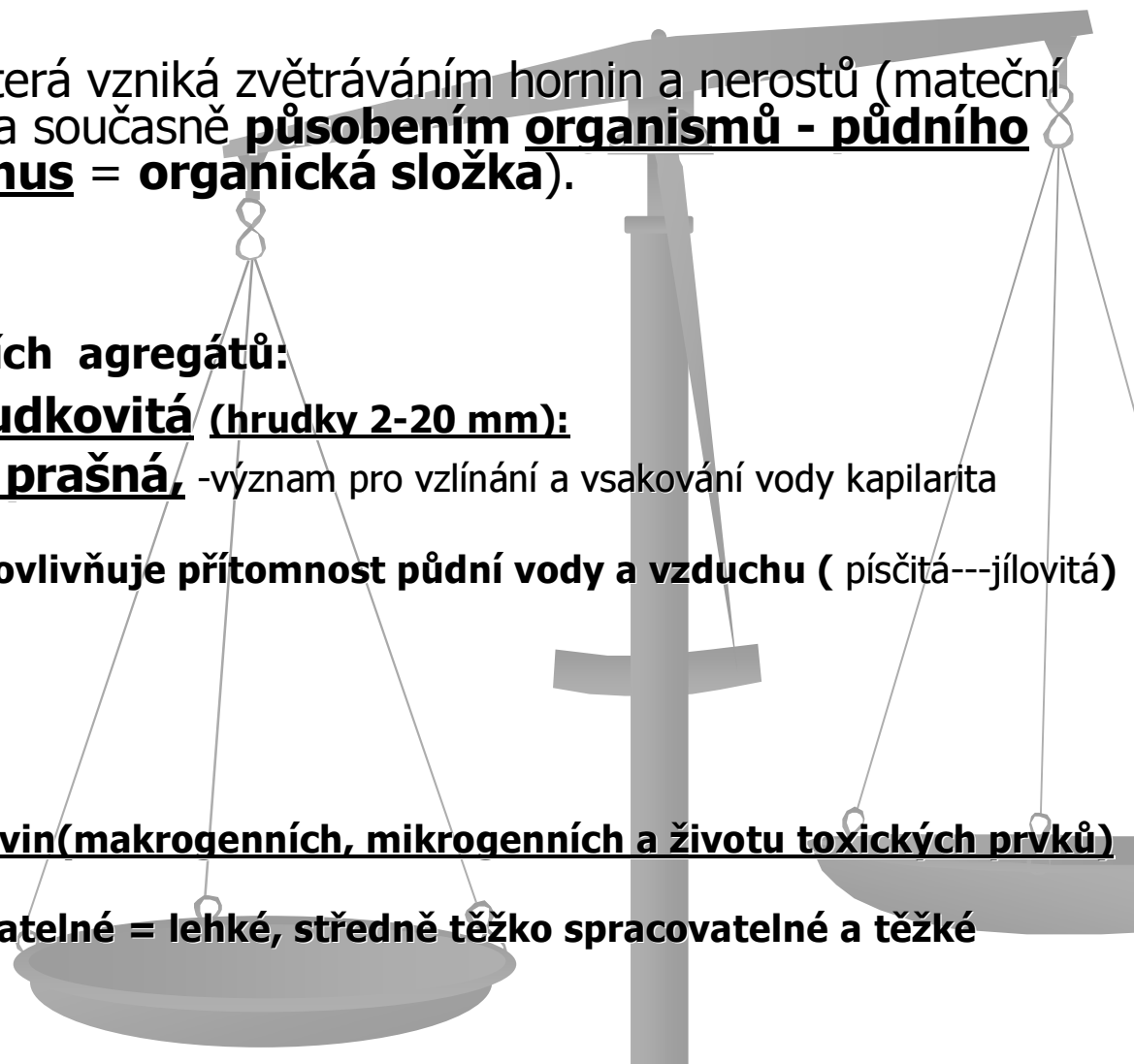
3,sorbční schopnost

4,vlhkost půd = vsakování+ vzlínání

5,Chemické složení – pH 1-10, obsah živin(makrogenních, mikrogenních a životu toxických prvků)

6, zpracovatelnost : půdy lehce zpracovatelné = lehké, středně těžko zpracovatelné a těžké

7, úrodnostpřirozená, umělá

Třídění půd

- podle obsahu a struktury = půdní druhy !!!!!:

písčítá, hlinitopísčítá, písčitohlinitá, hlinitá, jílovitohlinitá, jílovitá, jíl

- podle půdních horizontů - GENETICKÉ PŮDNÍ TYPY:

= podle podmínek vzniku a vývoje půdy v určitém místě :

půdní horizonty: *MATEČNÍ HORNINA, PODORNIČNÍ VRSTVA, ORNICE-*
charakteristika, nákres

- **ČERNOZEM** –vznik: nížiny, hluboká ornice, mnoho humusu, úrodná, **zelnářská a kukuřičná oblast**
- **HNĚDOZEM**- roviny – **řepařská výrobní oblast**
- **HNĚDÁ PŮDA** –pahorkatiny-**bramborářská**
- **PODZOLY**-hory-lesy, **pastviny**
- **GLEJOVÁ P.**-vysoká spodní voda
- **NIVNÍ P.** podél řek
- **RENDZINY-VÁPENATKY** na vápenci

-uživatelské třídění půd : podle zpracovatelnosti

- **Lehké, středně těžké, těžké půdy**

EVOLUCE ROSTLIN – ZÁKLADNÍ VÝVOJOVÉ STUPNĚ = třídění rostlin:

(stélka) = *jednobuněčné a mnohobuněčné* = **nižší rostliny**

s přechodem na souš vývoj pletiv, umožňujících příjem a přeměnu živin,
a vznik orgánů

vyšší rostliny:

1, Vývoj žilnatiny

cévnaté

2, Vývoj kořenů a listů

výtrusné

Mechorosty, kaprad'orosty:

mechy, kapradiny, přesličky

3, Vývoj semen v šiškách

nahosemenné jehličnany

5, Vývoj semen na plodolistech

krytosemenné

6, Vývoj květů

dvouděložné

jednoděložné

Druhotný přesun rostlin kvetoucích do vodního prostředí

EVOLUCE ŽIVOČICHŮ– ZÁKLADNÍ VÝVOJOVÉ STUPNĚ = třídění

(stélka) Jednobuněční, mnohobuněční   nižší organismy

s přechodem na souš **vývoj tkání**, umožňujících příjem a přeměnu živin, a vznik orgánů

vyšší živočichové:

doplňte si!

1, Trávicí dutina

2, Vývoj tělní dutiny

3, složitá vnitřní stavba

4, článkované tělo

5, ztráta vnějšího obalu

6, vývoj končetin

Druhotný přesun vyšších organismů do vodního prostředí

EVOLUCE ČLOVĚKA – ZÁKLADNÍ VÝVOJOVÉ STUPNĚ:

- 1, Afrika- hominidní předek Australopithecus - žil asi před 3,5-3,8 milióny let**
- 2, Afrika- Homo habilis-člověk zručný- žil asi před 1,9 - 2,1 milióny let**
- 3, Homo erectus – člověk vzpřímený- žil asi před 0,3 - 1,6 miliónů let**
- 4, Homo sapiens –Neandrtálský člověk- žil asi před 30 – 100 tisíci let**
- 5, Homo sapiens, sapiens - člověk moudrý - žije?**

TŘÍDĚNÍ ORGANISMŮ: (viz. cvičení PAEK - přehled!)

- EKOLOGICKÉ –př. producent, konzument, destruent
- BIOLOGICKÉ – základní taxonometrická jednotka je biologický druh
- UŽIVATELSKÉ - různé, dle podmínek života, užití, specializace (viz. cvičení PAEK)

TŘÍDĚNÍ BIOLOGICKÝCH VĚD a jejich předmět zkoumání
– dostudovat!

KLÍČOVÁ SLOVA:

- Tématický okruh: BIOLOGIE – věda o životě
- KLÍČOVÁ SLOVA:
- **Teorie vzniku a vývoje života**, (přehled vysvětlení na příkladech)
teorie evoluční a teorie podpůrné
- **Biologické vědy - třídění, předmět zkoumání (samostudium)**
- **Podmínky života abiotické (navazuje na IVZ I –1. sem.)**
klimatické, topografické – horizontální a vertikální vrstvy krajiny
pedologické – definice, charakteristika a třídění půd
- **Podmínky biotické – biologický druh, populace, biocenóza, vztahy a jejich třídění, potravní řetězce, adaptace.**
- **Utváření ekosystémů, základní pojmy ekologické**
Vývojové etapy přírody - vývoj rostlin, živočichů, člověka – přehled
v souvislosti s tříděním organismů

KONEC

- *DĚKUJI ZA POZORNOST,*
- *PŘEJI PŘÍJEMNÝ DEN*

Helena Jedličková